

NÉMETUJVÁRI IVÁN.

Élet- és jellemrajz.

— Befejező közlemény. —

IV. Endre király és Németujvári Iván.

IV. László halála után a rendek és főpapok nem sokáig tanakodtak, hogy ki legyen a király, mert már jul. 28-án az Árpádház egyetlen férfi-ivadékát III. Endre név alatt Lodomér esztergomi érsek megkoronázta. Említve volt, hogy az elégületlen urak a Németujváriakkal élükön 1287-ben akarták Endrét Lászlóval szemben királylyá koronázni, de a herceg Albert kezébe került.

IV. Lászlónak nem lévén utóda, majdnem zavar támadt az utód iránt. A pápa azt üzenete a rendeknek, hogy a római szent-szék fog királyt jelölni a magyar trónra, mivel törvényes utód nincs s Magyarország a pápák hűbéres tartománya. De a rendek kijelentették, hogy ők maguk fognak királyt választani, mert a jog őket illeti.

Ezen párt élén a főpapság állott, a melyhez Iván is csatlakozott, mint a ki oly hatalmas volt nemzetségével együtt, hogy nélküle királyt választani nem is lehetett volna.¹⁾

A főpapokon kívül a Németujváriak pártja mellett nyilatkoztak még más hatalmas oligarchák is a hazai oklevelek tanúsága szerint. Ilyenek: Loránt, az erdélyi vajda és testvérei István és Jakab, a Héderváriak, Tamás fiai a Borsa nemzetségből, Omode az Aba nemzetségből és mások.²⁾

Ezek egy összejövetel alkalmával elhatározták, hogy Magyar-

¹⁾ Horneck: Peznél. III. k. 358. l.

²⁾ Fejér: Cod. Dipl. Tom. VI. v. I. 75. és Wenzel XII. 196.

ország királya nem lesz más, mint Endre, a törvényes utód. Két szerzetes, mint követ, minden feltűnést kerülve, elindult Bécsbe, hogy Endrét a hazába hozhassák. A herceg örömmel fogadta a választást és a két szerzetes a herceget barátruhába öltöztetvehozta el a határig.¹⁾

A határnál Kemény, Lőrincz fia nagy tisztelettel fogadta Endrét, s mellette maradt a koronáztatásig és rangjához illően mindennel ellátta a választott királyt. Csak kevesen akadtak, a kik majd alattomosan, majd nyiltan III. Endre király koronáztatását megakarták hiúsítani, de az elrejtett koronát Rumi Tivadar, a Németujváriak híve, mint székesfehérvári prépost és alkancellár megszerezte, hűséggel óvatosan kivitte, hogy az a kellő időben Lodomér, esztergomi érsek kezébe jutott.²⁾

A koronázás után a király nem hagyta jutalom nélkül a Hérváriak és Németujváriak támogatását. Már 1290. jul. 29-én Németujvári Henrik tótországi bán, 1291. febr. 22-én Miklós a nádor; Iván pedig a legzsírosabb hivatalba jutott, mert főlovászmesterről tárnokmesterré, majd később nádorrá is lett.³⁾ E hivatalokban találjuk a Németujváriakat 1291. október 9-ig. Ez ideig ők Endre hívei, a királyi trón támaszai, igaz, hogy számításból. Ez oknál fogva helytelen az, a mit Katona, Horváth, Nagy Iván, Botka Tivadar és mások III. Endre 1290-iki fogságáról beszélnek. Szerintök Németujvári Iván ez évben fogta el Endrét. Engel figyelmeztetett e tévedésre mindenkit és Szabó Károly kétségbevonhatlanul bebizonyítja, hogy a király e fogsága 1292-re esik. Németujvári Ivánnak és testvéreinek nem volt okuk annak trónralépte alkalmával fellázadni. Sőt ellenkezőleg, nagyon is érdekükben állott az új királyhoz csatlakozni, mert csak így lehetett kilátásuk arra, hogy Vas- és Sopronmegyében váraikat 36 helységgel együtt, melyeket Albert osztrák herceg tőlük elfoglalt, visszaszerezhessék. Iván e miatt halálos ellensége volt IV.

1) „Do laiten si den Man
Ir Chutten aine an
Al er jrs Ordens Pruder wer
Hin slichen die Gleichner.“

„Dasz Wienn aus der Vest
E darumb yemant icht west
Hin furn si ane twal
Auf der Tunau ze tal.“

Horneck : Peznél III. 359—360.

2) Fejér : C. D. Tom. VI. v. I. 236. Horneck : Peznél III. 261.

3) Fejér : C. D. Tom. VI. v. I. 46., 89., 117., 129.

Lászlónak és már ennek életében is barátja Endrének. Iván fia, Gergely 1287-ben Endre étekkfogó mestere volt, Iván Endre elé vonult, mikor az, mint trónkövetelő a Drávához jött, Iván volt az, a ki Endrének feleséget szerzett Fennena személyében. Endre csakugyan nőül vette Zenomisl cujaviai herceg leányát, a ki 1287. óta atyjával együtt hazánkban tartózkodott.¹⁾

A koronázás után kitünt Iván jóindulatának oka. Azzal állott III. Endre király elé, hogy szerezze vissza Albert hercegtől mindazt, a mit Albert 1289. őszén Ivántól elhódított, mivel a koronázás után úgyis hitlevelet adott magáról az ország jogainak és területének épségben tartását illetőleg. Iván elpanaszolta szerencsétlenségét, veszteségeit és azokat a birtokokat, várakat, bástyákat, helységeket, melyeket Albert tőle elvett.²⁾ A király meghallgatta Iván kérelmét és ez maga után vonta az 1291-iki háborút is Ausztria ellen. Ily körülmények között kétségtelenül szó sem lehetett arról, hogy Iván Endrét 1290-ben „egy éven át fogságban tartotta“,³⁾ de elesik egyszermind annak hitelessége is, hogy „a hamis úr kelepczébe csalta Andrást, letartóztatta, kezeseket, túszoikat, váltságdíjat csikart ki“ III. Endrétől 1290-ben.⁴⁾ Mindez két évvel később következett be, mert Endrének trónralépte alkalmával nem volt jobb embere és híve Németujvári Ivánnál, ki 1290-ben tél idején Budán a király környezetében tartózkodott s a királyt Albert ellen folyton ingerelte.⁵⁾

Iván biztatásainak meg volt az az eredménye, hogy 1291-ben III. Endre követeket küldött Alberthez és követelte, hogy az oszt-

¹⁾ „Do pegund chern
Allen seinen Sin daran
Der listig Graf Iban
Mit wen er dez möcht zuchommen
Daz jm da het benommen
Mit Vrleng der von Österreich
Er tracht darnach westichleich
Daz er ze Ende chem
Vnd daz der Kunig nem.
Ein Eleich Weib. . . .“

„Do man die Hochzeit hat
Mit Ern volbracht
Graf Iban gedacht
Darauf spet und frue
Wie er ez precht darczu.“
Horneck; Peznél III. 360.

²⁾ Horneck: Peznél III. 362.

³⁾ Nagy Iván: „Az utolsó Árpád-házi király trónralépte.“ 16.

⁴⁾ Botka Tivadar: Chák Máté és kortársai.“ 18.

⁵⁾ Horneck: Peznél III. 363. és 364.

rák herceg adja vissza mindazt, a mit 1289-ben Magyarország területéből Ivántól elfoglalt.

A követség husvét után jelent meg Bécsben, de Albert arra hivatkozott, hogy őt Iván folytonos pusztításaival ingerelte a háborúra s László beleegyezésével foglalta el Iván birtokait. A követek közül egy azt válaszolta, hogy Endre esküvel fogadta a magyar rendeknek király választása alkalmával, hogy az ország elveszett részeit visszahódítja. Albert László király felhatalmazó levelére hivatkozott, melyben megengedi, hogy Iván ellen magát védelmezhesse; ő elfoglalta nagy fáradsággal ennek néhány várát s most nem adja vissza azokat. A követség eltávozott Bécsből és Endre nevében megüzente a háborút.¹⁾

Albert szétküldé hírnökeit és az osztrák-stájer hadak csakhamar Bécsbe gyülekeztek, az osztrák urak örege-apraja fegyveresen jelent meg Albert udvarában. Így megérkezett Henrik admonti apát, a seccau püspök Leopold és mások, kik 1289-ben résztvettek a hadjáratban. De a magyarok megelőzték Albertet, mert már 1291. július havában egybegyültek Székes-Fehérvárott s Endre fölemelvén a székesegyházban az ország zászlaját, jelt adott az indulásra.²⁾

A hadjárat terve igen helyes volt, mert a hadsereg nem az osztrákok kezén levő birtokok visszavételére ment, hanem egyenesen Ausztriába tört s ott néhány kisebb várost elfoglalva és elpusztítva, magát a fővárost Bécset vették ostrom alá és így kényszerítették Albertet a kedvező béke elfogadására.³⁾

A 80,000 emberből álló magyar sereg Rohrau elfoglalása után hat hétig ostromolta Bécset s végre Albert elfogadta Endre békefeltételeit, mert csekély erejével nem birt ellentállani.⁴⁾

1) Horneck: Peznél III. 365.

2) „In venerabili Albensi Ecclesia nostra elevato vexillo nostro.“ Fejér C. D. Tom. V v. I. 116.

3) „Rex Ungariae collecto maximo exercitu Austriam potenter intrauit, petens terras.“ „Chronica Austriales“ 1291-re Frehernél I. 468.

4) „Andreas rex Ungariae, collecto exercitu maximo et forti pugnatorum et sagittariorum ad aestimationem LXXX. millium... Austriam nemine sibi resistente, protenter intrauit a flumine dicto Leicha, qui diuidit vtramque provinciam usque ad ciuitatem Wiennam.. incendiis et rapinis terram deuastauit.“ Hist. plen. Austriales 1291-re Frehernél I. 480. „... Andreas, rex Ungariae... intrauit Austriam et sex continuis septimanis Wiennam impugnauit et obsedit.“ Chron. Zwetlense 1291-re Peznél I. 532.

Nagy zavarában Henrik bajor herceghez is fordult Albert segítségért, s érdekes, mint jellemzi a magyarokat a kérő levélben. Azt mondja, hogy a magyarok hasonlítanak a költők azon kigyójához, mely a mocsárban tartózkodik s melynek ha fejét levágják, 30 uj nő a régi helyén és ettől születhettek a magyarok is; mert ha őket az osztrák már letiporta (?), megint csak nagyobb számmal élednek és teremnek elő a földből az eltiprás után. Ezen fajzat ellen könyörög segélyért Albert. ¹⁾

Lehet, hogy az egész részlet Németujvári Ivánra és társaira vonatkozik, mint a ki szintén résztvett e hadjáratban a kir. sereggel.²⁾

A háboru augusztus 28-ika előtt már be volt fejezve; a béke Hamburgban jött létre, melynek pontjait magyar részről Domokos nádor, Lodomér esztergomi, János kalocsai érsek, Ausztria részéről a passauai és seccaui püspök szerkesztették meg 1291. aug. 28-án.³⁾ A béke értelmében Albert visszaadja Endrének a királyi várakat, mint Pozsonyt, Nagy-Szombatot, Kobold várát Sopronban és Ujvárt Vasvármegyében, melyet Güssingnek hívnak. A többi várak azonban, melyeket a herceg birtokában tart, akár nemesek, akár bármily állású emberek birtokai, hogy a vizsály csirája kiirtássék, földig rombolandók.⁴⁾ Hogy itt különösen Németujvári Ivánról volt szó, kitűnik az osztrák évkönyvekből, melyek felemlítik, hogy Iván comes várai leromboltatnak, a mit valamennyien tetszéssel fogadtak és megerősítettek, a kik a béke levelet szerkesztették.⁵⁾

A béke e pontja volt az, mely Németujvári Iván hatalmának és hazátrontó befolyásának megadhatta volna a halálos dőfést, de ez a békepont volt azután oka annak, hogy a garázdálkodáshoz szokott Németujvári Iván elpártolt III. Endrétől és a trónkövetelő Martell Károly ügyéhez szegődött. Iván látva, hogy nemcsak ősi fészke, Né-

¹⁾ Pez: Cod. Diplom. II. 167.

²⁾ Horneck: Peznél III. 376.

³⁾ Horneck: Peznél III. 377.

⁴⁾ A haimburgi békelevelél 1291. aug. 28-áról Fejér: C. D. Tom. VI. v. I. 181 lap.

⁵⁾ „pace inter regem Ungariae et duces Austriae reformata, sub hac forma, quod civitates et castra, quae ad regnum pertinent Ungariae, regi restituerentur, quae vero ad comitem pertinent, comitis Iwani confringerentur, ratum et firmatum ab omnibus acclamatur.“ Hist. plen. Austri. 1291-re Frehernél I. 480.

metujvár, hanem az összes rablóvárak Sopron és Vasvármegyében, melyekből oly vakmerőn és büntetlenül daczolt királylyal és igazsággal szemben egyaránt, most a földdel egyenlőkké lesznek, az általa annyira pártolt Endréhez hűtelen lett, cserben hagyta a törvényes királyt és nyiltan a legveszedelmesebb trónkövetelő, Martell Károly pártjára szegődött.

M. Károly rokonságban állott a királyi házzal és a pápa is pártfogolta. Mint V. István leányának Máriának és II. Károly nápolyi és sicíliai királynak fia, Endrével szemben igényeket támasztott a magyar trónra. A Drávántúli részeken, hol a Frangepánok, Iván testvére Henrik tótországi bán és Babonics Radiszló izgattak mellette, volt néhány párthive. ¹⁾ Németujvári Iván ezekhez szegődött a haimburgi béke után, s erélyesen az Anjou család érdekeinek keresztülviteléhez fogott.

Rövid idő alatt a trónkövetelő legkegyeltebb hive lett az a hirhelt Iván, a ki már az előbbeni három király alatt sok honarúlást, felségsértést és lázongást követett el a nélkül, hogy e miatt pirulni tudott volna. 1292. január 5-én felhatalmazta a nápolyi udvar Németujvári Ivánt, hogy III. Endre ellen háborút indíthat. ²⁾ Ápril 12-én II. Károly Ivánnak és fiának Gergelynek Vas és Sopronmegyét örökös hűbérül adja. ³⁾ Ápril 21-én Martell Károly már Magyarország királyának nevezi magát és felhatalmazást ad Németujvári Ivánnak, hogy III. Endre ellen, mint trónbitorló ellen a megkezdett háborút folytathassa. ⁴⁾

A törvényes király kénytelen volt a Németujváriak ellen fegyveres erőt igénybe venni s a Drávántúli részeken csakugyan folyt is a harcz 1292. ápril 12-től július 15-ik Iván és társai ellen. ⁵⁾ A hadjárat folyamán sok kárt szenvedett Ogyez comes, a kinek Henrik bán fiai, Iván és testvérei, 1000 márka értékű kárt tettek és sok szolgálóját megölték és megsebesítették. ⁶⁾

¹⁾ Wenzel: „Diplomat emlékek.“ I. 77. l.

²⁾ Wenzel: Diplom. eml. I. 81.

³⁾ U. ott 87.

⁴⁾ U. ott 89.

⁵⁾ „Századok“ 1884. 106.

⁶⁾ „Cum nos exercitum contra filios Henrici Bani mouissemus, idem Comes Ogyez sue fidelitatis experienciam manifestans, dampna non modica in amissione

A harcznak béke vetett véget, melyet Iván kötött a királyljal; de a békét Iván rövid idő múlva megszegte és III. Endrét fogságba hurczolta.¹⁾ A fogság idejét illetőleg Szabó Károly oklevelek segítségével kimutatja, hogy a király fogsága 1292 aug. 4-étől nov. 26-ig tartott, mert ez időből nem bírnak egyetlen egy oklevelet sem, melyet III. Endre állított volna ki.²⁾ A király tehát több mint négy hónapon át volt Iván fogságában és nem egy éven át, a mint azt Nagy Iván és mások tévesen állították Botka Tivadarral együtt. A királyt végre Ogyez comes szabadította ki a fogságból oly módon, hogy saját fiát adá túszul Németujvári Ivánnak.³⁾ A váltságdíj fejében ott volt Doroszló mester fia is, Rumi Tivadar prépost és sokan mások, kik ellene a király pártján harczoltak és hatalmába kerültek. Igy Ivánka mester a király kiszabadulása után még egy éven át Iván fogságában maradt.⁴⁾

III. Endre megemlékszik arról is, hogy Németujvári Iván elég galád volt arra, hogy őt, a törvényes királyt a fogságban mosonyi várjobbágyok által a börtönben kínoztatta, valószínűleg azért, hogy ily módon is némileg megtorolja a haimburgi béke okozta veszteséget.⁵⁾

A mint a király kiszabadult a fogságból, az őrizetére kirendelt mosonyiak birtokait mind elkoboztatta és azokat hiveinek Péczi Péter

---

castri sui et destruccione possessionum suarum, quae ad valorem mille marcarum ascendebant, est perpressus et multi de suis servientibus per eodem filios Henrici Bani fuissent vulnerati.“ Wenzel XII. 525.

¹⁾ „Cum Magister Johannes, filius Henrici Bani rupto pacis federe, inter nos et ipsum ordinato, nostrae excellencie personam ausu temerario impeduisset.“ Wenzel XII. 526.

²⁾ Századok“. 1884. 110. l.

³⁾ „idem Comes Ogyoz vt nos possemus de eiusdem magistri Johannis impedimento liberari, vnicum filium suum eidem tradidit in obsidem.“ 1292. Fejér: Cod. Dipl. Tom. VI. v. I. 201. 204. 236. 240. Wenzel XII. 530.

⁴⁾ „attendentes etiam afflictiones eiusdem Magistri Iwankae, quas per Magistrum Joannem, filium Henrici Bani, propter fidelitatem nobis et coronae regiae impendendam, captus nobiscum, et in captiuitatis ergastulo per anni circulum detentus, per eundem est perpressus. Fejér: Cod. Dipl. Tom. VI. v. I. 301.

⁵⁾ „cum nos per magistrum Joannem filium Henrici bani detenti fueramus, . . . nostri erant custodes, per eundem magistrum Joannem deputati, et contra nostram Regiam Maiestatem processerunt in detencione nostra, omnem nobis iniuriam inferendo.“ Wenzel V. 122. 1295-iki oklevél.

László és Jánosnak, valamint ezek testvére, Aladár fiainak osztotta szét; ez az Aladár a háboruban Adorján várát ostromolva Iván ellen, megebesült és meghalt. Ivánkán kívül László comes, Miklós fia is be volt zárva a királylyal. A mint László comes a fogságból kiszabadult, 200 márka ezüstöt fizetett Ivánnak váltságdíjúl. De ez még nem volt elég, mert egyik fiát is ott hagyta kezesül Ivánnál a börtönben. Hogy Németujvári mily gaz, mily lelketlen módon bánt a kezére adott ifjakkal, bizonyítja az is, hogy László comes fia a börtön büzhödt levegőjétől beteg lett s a börtönben meg is halt.¹⁾

De nemcsak a bebörtönzött foglyok, vagy az ezek által hátrahagyott kezesek és a váltságdíj birta reá Ivánt, hogy a fogoly királyt szabadon bocsássa, hanem hozzájárult a fegyveres erő hatalma is. A király hű embere, Kalotai Győröfi Miklós, megtámadta Németujvári Ivánt, a ki végre Endrét szabadon bocsátá.²⁾ Most tűnt ki az is, miért tartóztatta le Iván a nevesebb hazafiak ártatlan ifjait kezesekül. A bűnhődéstől való félelmében fordult Iván ezen gaz eszközhöz; az ártatlan ifjak vérére állítá oda védpaizsul sok és nagy bűne elé. A király fogságának mellékkörülményeit nem ismerjük, nem tudjuk megnevezni a helyet és várat, hol ült Endre király fogságban. A külföldi források közül a mölki évkönyv annyit említ e fogságról 1292-re, hogy Endrét, a magyarok királyát Németujvári Iván, a ravasz comes, esel útján elfogta.³⁾

A fogság után Endre békét kötött Ivánnal és egy időre mentve volt a trón ezen bőszen főúr támadásaitól. Martell Károly, a kinek érdekében Iván működött, nem nyerte el a trónt, mert pártfogója IV. Miklós pápa 1292-ben meghalt s pártjának támasza, Iván is kibékült Endrével.

Martell Mároly 1295-ben meghalt és a magyar korona iránti igényeit ráhagyta kiskorú fiára, Robert Károlyra. Volt még III. Endrének egy hatalmas vetélytársa Albert személyében. De Albert ellen fellépett Nassaui Adolf német király, s ekkor Albert 1293-ban lemondott igényeiről, sőt Endrének szövetséget is ajánlott Martell Károly ellen, ha a magyar király őt Adolf ellen viszont segíti.⁵⁾ A

¹⁾ Wenzel X. 185. 1295-iki oklevél.

²⁾ Fejér: Cod. Dipl. VII. v. IV. 238.

³⁾ „Rex Ungarorum a Comite Iwano dolose capitur“. Annales Mellicense 1292-re. Pertz IX. 510.

⁵⁾ Freher I. 481.

mint 1295-ben Fennena meghalt, Endre nőül vette Albert leányát Ágnest 1296 böjt elején, hogy trónját ily módon is biztosíthassa a nyugat felől jöhető támadások ellen. ¹⁾ Első házasságából született Erzsébet nevű leánya, a kit később Venczel cseh király eljegyzett.

A béke és rend megszilárdítása czéljából Endre a belügyi reformok terére lépett. Azt kívánta, hogy a főurak adják vissza a korona birtokait és jövedelmét. A felszólítás mint mindig, úgy most is az oligarchák ellentállását hívta ki a király ellen. A főurak nem akarták visszaadni az igaztalan úton lefoglalt kir. javadalmakat s a gyermek Róbert Károlyt kezdték pártolni.

Az elégtelennek és pártoskodók közt újból ott találjuk Német-ujvári Ivánt, a ki nem nyugodott meg abban, hogy egykori várai a király birtokában maradjanak. Lassankint erőszakkal visszafoglalta azokat a várakat, melyeket Albert Endre királynak a haimburgi béke után adott. A mint Iván egymásután elhódította a várakat Endrétől, a magyar király Alberthez fordult segítségért. Albert „Ratstain“ vára alól, melyet ostromolt, sietve jött Magyarhonba s Ivántól három várat vissza is hódított. ²⁾ A háboru majdnem két éven át folyt. Bécs Nassaui Adolf mellett nyilatkozott s Ivántól kért segítséggel egyszerre harczolt Endre és Albert ellen.

Azon körülményből, hogy Endre 1296-ban vette nőül Ágnest ³⁾ és Albert segélyadását is a külföldi forrás 1296-ra teszi, következtetnünk lehet, hogy az ellenségeskedést Iván csak 1296. elején kezdte meg s a háborunak véget vetett az 1298-ban megkötött szövetség, mely létrejött Endre, Albert és Venczel között, melynek erejénél fogva Adolf legyőzetett s az ausztriai belzavarok is lecsillapultak.

IV. Endre háborujáról Iván ellen, említést tesz egy 1297-iki oklevél is, mely felemlíti, hogy a király megjuttalmazta Olivér fiának,

¹⁾ „Ante carnis priuium, Andreas rex Vngariae, cum magna solemnitate duxit in uxorem filiam domini Alberti ducis Austriae.“ Paltrami Chron. 1296-ra. Pez. I. 723.

²⁾ „Recessit ab obsidione cinitatis Ratstain volens venire in adiutorium Genero suo, regi Ungariae, qui eodem tempore exercitu suo jacebat in obsidione quorundam castrorum comitis Ivani et quum obtinuissent ei violenter tria castra, recesserunt.“ Katonánál (VII. 1152. 1.) idézet a „Hist. Austr. Plenior“-ból 1296-ra.

³⁾ „Ut thronum suum Andreas stabiliret, Agnetam, ducis Alberti filiam, petiit matrimonialiter sibi.“ Anonym. Leobiens. Chron. 1296-ra Pez. I. 868.

Miklós mesternek hű szolgálatát. Miklós azon időben, mikor a királyi hadak Iván ellen indultak, elfogta Iván egyik emberét, a ki kémlelésre volt kiküldve; a király Kapornak mellett a Gergely nevű kémet lenyakasztatta. ¹⁾ E körülményből látjuk, hogy e hadjárat is, mint a legtöbb, melyet a magyar királyok Németujvári Iván ellen folytattak, a baza nyugati határszélén Vas- és Sopron vármegyében folyt le.

Endre a háboru befejezése után 1298-ban országgyűlést hívott össze, melynek határozatai közt a legtöbb a rabló főurak megfékezésére irányult. Ki volt mondva, hogy a főurak tartózkodjanak a rablástól és pusztítástól, a király urtól három hónap lefolyása alatt bocsánatot kérjenek, új várakat a király engedelmével nélkül építeni tilos, a rabló várak pedig rontassanak le; a ki ezt tenni elmulasztaná, átok alá essék és minden javaitól fosztassék meg. ²⁾

Ezen országgyűlés után, mely csakis a gaz Németujvári Iván és társainak megfékezését célozta a rabló főurak- és várakra vonatkozó törvények útján, Németujvári Iván és testvérei újból azt a kétes szerepet kezdték játszani Róma és Buda közt, melyet a multban László uralkodásának vége felé játszottak. A honárulás és felségsértés közt oszlik meg a „güssingi trias“ Iván, Miklós és Henrik szereplésének minden ténye.

A párt, mely a 11 éves gyermeket, Róbert Károlyt, a trónra kívánta emelni, most már nyiltan fellépett.

E párt feje Németujvári Iván volt; ő kérte a pápát, VIII. Bonifácot, ki Robert Károly mellett volt, hogy küldje be a gyermeket királyul Magyarországra. Iván társai ez alkalommal voltak a Brebiri grófok és Ujlaki Ugrin, a kikkel már 1297-ben is Endre ellen szövetkezett a harc folyamán. ³⁾

¹⁾ „Ceterum, quum contra Joannem, filium Henrici Bani, infidelem regni nostri, cum vallido exercitu accessissemus, et quidem de societate, eiusdem ad explorandum exercitum nostrum venissent, dictus M. Nicolaus unum de illis exploratoribus, Gregorium nomine captiavit, quem prope Cupernium puniri fecimus sententia capitali.“ III. Endre oklevele 1297-ből Katonánál VIII. 1151.

²⁾ Endlicher: Monument. Arpad. 630.

³⁾ „In cuius imperio quidam nobiles regni, Joannes scilicet et Henricus banus, filii Henrici, ac Ugrinus, filius Poch de Wylak, aliique quam plures, in praeiudicium regis Andreae, a papa Bonifacio VIII-o regnum petierunt.“ Thuróczy: Chron. II. 82. és 83. Schwandtnernél I. 155.

A pápa beleegyezett, de Bocasini ostiai püspök és legatus, a ki a gyermek kísérelője gyanánt szintén Magyarhonba lett küldve, nem látta jónak és tanácsosnak Endre életében megkísérelni a trónfoglalást, és ezért az utazás ezuttal elmaradt. ¹⁾

A pápa egyik legengedelmesebb közege hazánkban Gergely választott esztergomi érsek volt. Iván és pártja Endrét bevádolta a szentszéknél, hogy alatta az ország a legszánandóbb és legnyomorultabb állapotba sülyedt. Rómából azt írta VIII. Bonifác Gergelynek, hogy őt nagyon megindítá Magyarország sorsa s hogy az ország oly veszélynek megy elébe, mely a hazát végmegsemmisítéssel fenyegeti s a mely veszedelemből Magyarhont csak az Isten keze s a pápai szék fogja megmenteni. Mentse fel tehát Gergely Németujvári Ivánt azon egyházi átok alól, melylyel őt előde, Lodomér érsek sujtotta, mert Iván most alázattal esedezett a szentszék előtt, hogy őt és társait mentse fel a pápa a király ellen tanusított engedetlenség vádjá és az e miatt rájuk mért súlyos egyházi átok alól. ²⁾

Gergely felmentette Németujvári Ivánt, az ország legnagyobb gonosztevőjét. A pápa meghagyása szerint gyűlést hívott össze, a melyre a királyt is megidézte. A király a Rákosra hirdetett országgyűlést és ide hívta meg követei útján Gergelyt; de ez nem jelent meg a Rákoson, attól tartva, hogy a rendek majd erőlesebben talál-
nak ellene fellépni. Gergely a Németujváriakhoz menekült a Dráván túlra, Szent-Kereszt várába, azon Németujváriakhoz, a kik egy élő szemtanu tanusága szerint az egyházakat kirabolták, a szegényeket elnyomták, a papokat és világiakat egyaránt kinozták és ölték, számtalan lázadásban és rablásban bűnösök s már négy király országlása alatt folytonosan lázonganak és pusztítanak. „S ezeket a gonosztevőket s minden halálos büntetésre méltókat erősíté meg (Gergely) az ő megátalkodottságukban és régi gonoszságukban és felmenté őket

¹⁾ „Quorum instanciam papa admittens, quemdam puerum XI. annorum, nomine Carolum, anno domini 1299. viuento adhuc Andrea rege, in Hungariam destinavit. Ut autem iste Carolus regnare valeret, et contra Andream regem potestatem accipere, papa legatos, vnum et alium de latere suo contra regem Andream pro Carolo destinavit, qui nihil agere valentes, ad propria redierunt.“
— Thuróczy: Chron. II. c. 83. Schwandtnernél. I. 155.

²⁾ A pápa levele Katonánál: VII. 1216—1217. A levél keltezése 1299. márczius hónap.

az egyházi átok alól“ írja Imre nagyváradai püspök a pápához a rendek megbizásából. ¹⁾

A rákosi gyűlésnek e tiltakozáson kívül nem volt semmi más nevezetese eredménye. Némi magánügyekben hozott határozatok után széteszlott a gyűlés, III. Endre pedig új erőt merítve lelkében, valószínűleg Albert herczeg biztatására fegyveres erővel támadta meg Németujvári Ivánt, a kinek kezén már sok vár volt a régiek közül.

Endre egyik okleveléből tudjuk, hogy a kir. sereg Kőszeget és Sümegh várát ostromolta, melyet Iván és Miklós tartott elfoglalva. E két vár ostrománál Madács Pál súlyos sérüléseket szenvedett a reá hullott nyilak és kövek csapásaitól s ezért a király megjutalmazta őt a Zólyom megyében fekvő Cseren birtokkal. ²⁾

III. Endre e hadjáratban sem győzte le Ivánt. Kitűnik ez a nagyváradai püspök, Imre leveléből, mely Veszprémet említi, mint veszedelmes helyet és a hűtlenek s békebontók főfészkrét és központját a hol Gergely választott eszterg. érsek gyűlést akart Endre ellen tartani. ³⁾ A Németujváriak tovább mentek és 1300 tavaszán Iván és pártja biztatására Brebiri György Zágrábba hozta Róbert Károlyt, a hol őt Gergely az Ujlakiak társaságában a pápa parancsa folytán megkoronázta. ⁴⁾

¹⁾ „fere a temporibus quator regum regni Hungariae miserabiliter perpetrarunt (factiones), eosdem pestilentes et omni suplicio dignos confortans in sua pertinacia et malitia antiquata, absoluens etiam eos.“ Imre püspök levele Katonánál. VII. 1223.

²⁾ „tunc cum annotato exercitu nostro, ad coërcendum malitiam Joannis filii Henrici, infidelis nostri inuissemus, sub Castro Kőszegh, in expugnatione eiusdem castris, graue vulnus excipiens iaculo, cruora suo traiectus et confossus, ac etiam sub Castro Sümeghiensi, quod Nicolaus filius eiusdem Henrici contra nostram obtinebat maiestatem pro fidelitate nobis et Coronae regiae debita, per graues ictus lapidum sauciatus.“ 1300. aug. 23. Fejér: C. D. Tom. VI. v. II. 263.

³⁾ Imre nagyváradai püspök levele 1299-ből Katona VII. 1221.

⁴⁾ „Anno Domini 1300 mense augusto tempore Bonifacii papae, dominus Carolus, nepos Caroli regis Siciliae, per mare cum galeis Spalatumi applicuit; vbi per mensem vel fere duos stetit. Egrediensque de civitate Spalatensi in Comitatu Paulli bani, versus Ungariam ad usurpandum regnum praedictum de manu Regis Andreae venit Zagrabiam, et ibi in manibus magistri Hugnini traditur.“ — „Ab ingressu in regnum, quando a Strigoniensi electo, iussu summi pontificis iunctus fuit.“ Schwandtner. III. 303. és 638. l.

Endre nem sokat gondolt ellenfelével, de a pápai követ előtt azzal fenyegetőzött, hogy ha R. Károlyt elfogja, Rómába küldi a pápához. Ez nem valósult meg, mert 1301. jan. 14-én meghalt. Halálát a történetírók részint természetesnek, részint mérgezés folytán bekövetkezettnek mondják. A legtöbb író a német krónikákra támaszkodik s ezek szerint Endre egyszerűen örökösök nélkül meghalt. Horneck azonban mint Endre kortársa felemlíti, hogy III. Endrét olasz szolgálója mérgezte meg, átadva neki egy méreggel megkent kést használat végett; a király habzó ajkait és orrát Domokos nevű magyar egy csomó pamuttal megtörölte, és Demeter nevű társával, a kivel a szolgát megvesztegette, ki nyilvánította, hogy a király meghalt, kit azután fényesen eltemettek a minoriták templomában Budán.¹⁾

A mérgezés, ha nincs is bebizonyítva, valószínű, ámbár meszerüvé teszi Horneck azon állítása, hogy a szolga a kést egy kígyó nyelvéhez érintette és így mérgezte meg. Ez ma már tudományos szempontból egyáltalában nem állhat meg ugyan, de ha tekintetbe veszi a kutató, hogy az olaszok gyakran használták a mérget az élet kioltására s kivált mert egy koronáról volt szó, megeshetett, hogy Robert Károly olasz pártfogói részéről ez a mérgezés is ajánlatba hozott s ha a mérget nem is kígyó nyelvéből vették, megszerezték azt Domokos és Demeter, s Endre hirtelen elhalálzásának mérgezés volt az oka. A míg újabb kutatások nem történnek, Endre halála felett is a kétség homálya borong. De az is tény, hogy ha Endrét megmérgezték, Németujvári Iván megegyezésével és tudtával történt a mérgezés, mert László halálát is neki lehet, legalább a kivitel tervezetét és elhatározását illetőleg, leginkább tulajdonítani. Hazai íróink közül Timon jezsuita határozottan Hornecknek ad igazat és ennek nyomán ő is mérgezésnek tulajdonítja III. Endre hirtelen halálát.²⁾

¹⁾ Horneck: Peznél III. 673. 673. „Idem rex Andreas in castro Budensi requieuit in domino et sepultus est in ecclesia sancti Johannis evangelistae, apud fratres minores.“ Thuróczy II. c. 83. Schwandtner: „Scriptores“ I. 154.

²⁾ „Idem Italus famulus, quem potentes Hungari, Dominicus et Demetrius praemiis corruerunt, illitum veneno cultrum Andreae regi vtendum dedit; vnde quarto decimo die mensis Januarii exstinctus est.“ Timon: Epit. chron. 87 l.

V. Németujvári Iván Venczel és Ottó uralkodása alatt.

III. Endre halálával az Árpádok férfiága kihalt s a magyar nemzet ős szerződése értelmében a szabad királyválasztás joga visszaszálott a nemzetre. Endre leányának Erzsébetnek nem lehetett pártja, mert a középkorban Spanyolországot és Angliát kivéve sehol sem ismerték el a nőörökösödést s így nálunk sem. A nemzet főurai és főpapjai tehát Endre eltakarítása után tanakodtak Csák Máté nádor elnöklete alatt, hogy kit választhatnának királyul úgy, hogy az egész haza elismerje mint a nemzet által választott királyt. A királyválasztásnál négy oligarcha család követelte magának a döntő szavazatot: Trencsényi Csák Máté, Omodé az Aba nemzetségből, Ujlaki Ugrin és a Németujvári grófok.

Hogy a magyar hatalmas főurak közül egy sem nyúlt a korona után, ennek okát abban találhatjuk, hogy a pápa azt hangoztatta, a nemzetnek oly királyt kell választani, a ki legalább rokon az Árpádokkal, ilyen pedig R. Károly. De a nemzeti párt kebelében heves ellenzék támadt, mely nem ismerte el Róbert Károlyt, mivel a pápai szék hűbérnek tekinti Magyarországot s a nemzet önérzete nem engedi, hogy Magyarországnak a pápa adjon királyt. S a nemzeti párt ez oknál fogva talált más két oly férfit, ki szintén rokon volt női ágon az Árpádokkal.

Otto bajor herczeg az egyik, Venczel cseh király a másik; mindkettő IV. Béla unokája volt, Erzsébet és Kunigunda gyermekei. Mivel Venczel hasonnevű 13 éves fia már jegyese volt III. Endre leányának Erzsébetnek, a nemzeti párt a cseh király meghívását hátrózta el. Érvénytelennek jelentették és törvénytelennek mondták R. Károly koronázását, mivel az nem a sz.-István koronájával történt, s úgy szegültek ellen a főurak a pápa törekvéseinek.

Németujvári Iván és testvére Henrik e pártalakulásnál ingadozó szerepet játszott kezdetben. Miklós majdnem Endrével egy időben halt meg, mert 1301 óta nincs sehol említve, s ezen idő óta Iván, a ki oly ravaszul tudta színlelni a rokonszenvet a pápai párttal, most teljesen a nemzeti párt érdekei mellett kardoskodott. Szövetségre lépett azonban Rudolf osztrák herczeggel is önző czélok tekintetéből és nem ok nélkül, mert külföldi források szerint III. Endre halála után rögtön elfoglalta osztrák segítséggel a sz.-Márton hegyen fekvő

várat. ¹⁾ Megtette Iván azt is, hogy 400 osztrák lovag segítségével, kiket Rudolf Landenbergi Hermann vezérlete alatt küldött, Budáig előnyomult, ott a királynét oltalma alá vette és tiszteletteljesen Bécsbe felkísérte. ²⁾

A Róbert-pártiak főemberei az alatt, míg a nemzeti párt tanakodott, Károlyt Zágrábból Esztergomba hozták, a hol őt Gergely ismét megkoronázta, de nem a szent koronával, mert ez a nemzeti párt birtokában volt. A követek Csehországban Venczelt megkinálták a magyar koronával, ez azonban tanácsosai szavára hallgatva elhatározta, hogy mert öreg és nem érti a magyar nyelvet, azért nem veszi át egy más ország kormányzásának gondjait is, egy oly országét, a hol oly veszedelmes az uralkodás. Számítva azonban arra, hogy a koronát fia részére megszerezheti, kérte a követeket, hogy a további tárgyalások céljából Németujvári Ivánnal szeretne beszélni egy négy tagu követség jelenlétében.

Venczel követei megnyerték Ivánt, a ki a határszélre jött s a Vág folyó mellett találkozott a cseh királylyal. Venczel 1000 márka értékű bársonnyal, arany és ezüst kincsekkel kedveskedett Ivánnak azon éjjeli szálláson, a hol őt fogadta. És a jellemtelen rabló főúr kész volt néhány rőf bársonykelme és más ajándékok által megvesztegetve, lelkét, meggyőződését más érdekek szolgálatába bocsátani. Iván, a ki nemrég Károly hive volt, majd Rudolphhoz szegődött, most már határozottan a Venczel pártjához szegődött.

Másnap megindult a tárgyalás, a cseh király kérte Ivánt, beszélje rá a rendeket, hogy fogadják el fiát királyul, a ki még oly ifju, hogy a magyar nyelvet megtanulhatja, a mire ő már nem képes és így képtelen volna tolmácsok útján egy országot kormányozni. Az ajándék nem téveszté el hatását. A két főpap és két főúr, kikkel Iván a dolgot megbeszélte, visszatérve Budára, a közvéleményt az ifju Venczel részére terelte. Ez különben sem lehetett nehéz,

¹⁾ Horneck; Peznél III. 643.

²⁾ „Andreas rex Ungariae, mortuus est; post cuius mortem marschalcus Austriae, Hermannus de Landeberch, collecto exercitu cooperante Iwano, comite Ungaro, castrum in Monte S. Martini obsedit et cepit, cum iidem hominibus in Wudam pergens, dominam reginam, relictam praedicti domini Andreae, filiam domini Alberti Romanorum regis, in Wiennam honorifice reduxit.“ 1301. Frehernél I. 486.

mert a féktelen főurak, kik az erős kormányt úgy sem szerették, kétségkívül maguk is most már inkább azt óhajtották, hogy a 13 éves gyermek legyen a király, kinek uralma alatt annál korlátlanabban uralkodhassanak. Mivel pedig látták, hogy az ellenpárt már másodszor is megkoronázta Robert Károlyt, tevékenységre buzdultak maguk is. A cseh király és Németujvári Iván közt lefolyt tárgyalások után a nemzeti párt július havában új követséget küldött az ifju Venczelért. A követség élén János kalocsai érsek és Németujvári Henrik állott, a kik az ifjú Venczelt Gödingben a Morva folyó partján átvették atyjától, diadalmasan haladtak Budára, a hol a nép örömrivalgás és harangzugás közt fogadta a cseh ifjut, mint a nemzeti párt jelöltjét. ¹⁾

Mig a követség Venczelért járt, Németujvári Iván Esztergom alá vezette seregét s Károly onnan Rudolphoz menekült az érsekkel együtt. Esztergom rövid ellenállás után megnyitott kapuit Iván előtt, a ki a várost birtokába vette. ²⁾ Iván Esztergom várát az oda érkezett Venczelnek rövid időre átadta nagy összeg pénzért, de később e várból sanyargatta ismét a népet és papokat oly annyira, hogy kegyetlenkedéseért 1305. jul. 31-én egyházi kiközösítés alá esett. ³⁾

Esztergom átvétele után János kalocsai érsek 1301. aug. 27-én megkoronázta Venczelt szt.-István koronájával. A Németujváriak a koronázás után önző terveiknek megfelelőleg, az ország legzsírosabb hivatalait nyerték el Venczel uralkodása alatt. Iván 1302. virágvasárnapja óta mint az ország nádora szerepel 1305. május 22-ig; 1304-ben egy időre csak a nyugati részekben volt ő a nádor, de ké-

¹⁾ „Eodem anno quidam Ungari nobiliores cum civibus in Buda conspirantes, filium Regis Bohemiae pro rege sibi eligentes, terram ac in praedictam civitatem introduxerunt.“ Chron. Claustro-Neoburgense 1301-re. Peznél I. 474 és Horneck: Peznél III. 690. Thuróczy Chron. II. c. 84.

²⁾ Dudum profecto magister Ioannes, filius quondam Henrici Bani, qui Ecclesiam Strigon. et Castrum ac municiones viuenti adhuc felicis recordacionis domino Gregorio Electo Stigon. temerarius occupavit. Knauz: „Monumenta Eccles. Strig.“ II. 556.

³⁾ „ecclesiam et Castrum sic usque adeo detinuit occupata usque obtentaliter Wencezlao, filio regis Boemie in regno Ungarie per ipsum et suos confidentes intruso, recepta ab ipso maxima quantitate pecunie.“ Knauz: „Mon. Ecc. Strig.“ II. 556.

sőbb ismét egyedül viselte e magas hivatalt. Henrik a kir. udvarban kincstárnok és sümeghi főispán, később pedig slavoniai bán volt. ¹⁾

VIII. Bonifác pápa Iván e szép művéről értesülve, egyházi átok alá veti János kalocsai érseket, de a bulla Jánost már nem találta életben. A küldött legatus az egyh. urakkal Budán gyűlést tartott, de ennek eredménye újból polgárháboru volt, melyet a pápa 1302. jun. 10-én kelt levele sem csillapított le, mert Venczel hivei a Németujváriakkal élükön elég erősek voltak. Csak mikor a főpapok nagy része személyesen megfordult Rómában, kezdett Venczel király pártja gyengülni, a ki különben is kicsapongó életre, dorbézolásra, részegeskedésre adta magát. Maga a nádor is elpártolt tőle, csak Iván s néhány más főúr tartott a királylyal jó és balsorsban egyaránt, mert hasznot hajtott a hűség s kielégíthették egytől-egyig önző terveiket és vágyaikat.

VIII. Bonifác utóda XI. Benedek Esztergomba érsekké Mihály zágrábi püspököt nevezte ki, a kinek megbizásából a papság oly bullát hirdetett ki a hazában, mely Venczelt népszerűtlenné tette. Budán ostrom alá fogták Venczelt; hivei is fegyvert ragadtak s kitört a pártharcz a hazában, de Venczel nem birt ellentállani s behívta 1304-ben atyját a cseh királyt, ki idegen hadakkal betört az országba fia megmentésére.

A hadjárat folyamán Iván Venczel pártján állott és ő tanácsolta testvérével együtt a cseh királynak, hogy fiát a sz. koronával együtt Csehországba vigye. A csel, melynek segítségével az öreg Venczel a magyar koronát megszerezte, Iván műve volt.

Venczel kifejezte azon óhaját, hogy fiát megkoronázva látni akarja. Az ifju Venczel a koronával és egyéb kir. díszjelekkel fölékesítve jelen volt Sz. István ünnepén a misén, de a mint a templomból kilépett, az öreg Venczel fegyveresekkel körülfogta, bevitte a kir. palotába, hol nagy ebédet adott a papságnak. Azután a Németujváriak oltalma alatt kivonult az országból. ²⁾

¹⁾ „Nos Ioannes Palatinus.“ 1302. Fejér: Cod. Dipl. Tom. VIII. v. I. 117, 143, 152, 160, 161, 171. „Hazai okmányt.“ III. 53.

²⁾ „Quod Henricus, frater eius . . . coronam sacram B. regis Stephani cum ceteris regalibus insigniis in Bohemiam asportantibus consilium et auxilium praestiterint“ — írja Wagner pap 1304-ben Katonánál VIII. 101. és Horneck: Peznél III. 717.

Hogy a korona elrablása csakugyan 1304. aug. 20-án történt, kitünik azon körülményből, hogy István király jobb kezéről van szó ez elrablást megelőző ünnepi körmenet leírásánál, ezt pedig ma is aug. 20-án hordoztatja körül a kath. egyház. A rablás különben általános ingerültséget szült Venczel és fia ellen az országban.

Róbert Károly pártja annyira megerősödött rövid idő alatt, hogy a pártfőnökök 20,000 magyar és kun hadfival indulhattak a korona visszavételére, ugyanazok a vezérek, kik csak nemrég seregestül rémülten menekültek Iván jöttének hírére, mikor három napon át táboroztak a szabad ég alatt Buda vára felett azon a helyen, a hol most a citadella áll. Most a várat is átadta Vernher László budai bíró Róbert Károly hiveinek.¹⁾ Maga Károly szövetségre lépett Rudolf herczeggel; ennek atyja Albert tetemes segélyt küldött, s a kir. hadsereg, melyhez Omode nádor, László erdélyi vajda és 7 főpap dandára csatlakozott, megindult szeptember havában a Duna völgyén Pozsony felé.²⁾ Utközben a nyugati határ mentén elpusztították mindenütt Németujvári Iván birtokait, a ki személyesen felkísérte a cseh királyt Budára és onnan vissza a határig.³⁾ Ily módon akarták Róbert Károly hivei ezt a koronarabló gonosz főurat czinkosaival együtt megalázni, a ki tulajdonképen okozója volt minden bajnak, mert az ő rábeszélésére választotta meg a nemzeti párt Venczel fiát, a kiben olyan nagyon csalatkozott.

A magyar sereg Németujvári Iván birtokainak elpusztítása után Albert király hadaival egyesült, ki a hadjáratot sz. Mihály napjáig be akarta fejezni, mert a lovak azontúl már nem igen kapnak a szabadban legelőt. Az egyesült sereg 50,000-re szaporodott. Albert magával hozta a táborba Otto bajor herczeget, a harmadik trónkövetelőt is, a kinek hasonlókép most nem volt más célja, mint megszerezni a koronát és a kir. jelvényeket. A hadjárat erélyesen indult meg, de Kuttenburg várát nem bírták elfoglalni Venczeltől s a tél

¹⁾ Horneck : Peznél III. 694.

²⁾ „Pey der Tunaw herauf
Da gie es ze Hawf
Was Graf Iban angehört
Das war gar zustort
Verprant und peraubt.“

Horneck : Peznél III. 722.

³⁾ Horneck : Peznél III. 716. és 717.

beállta után a hadjáratnak vége lőn; a kunok Morvaországon át pusztítva és rabolva tömérdek zsákmánnyal tértek vissza az országba. Ez időből valók azok a rémmesék is, hogy a kunok megették a besózott morva gyerekek húsát.

Iván a hadjárat folyamán azon veszedelemben forgott, hogy az ország lakossága egyenesen ellene fog fegyveresen fellépni, mivel a korona elrablását elősegítette. A mint Iván észrevette az ellene feltámadt ingerültséget, elküldé a veszprémi püspököt a többi főpapokhoz azon kérelemmel, engedjenek neki egy évi időközt és ő visszaszerzi a koronát. ¹⁾ Róbert K. hívei erre ráállottak, de Iván, mint mindig, úgy most sem tartotta meg szavát, hanem új gazságon törte a fejét.

Hogy a korona csakugyan visszakerüljön az országba, Iván követeket küldött Ottó bajor herceghez és felajánlotta neki a nemzeti párt részéről a koronát s rábizta a módot Ottóra, hogy a koronát a cseh királytól visszanyerje. Ottó alkudozásai a cseh királyljal már a megegyezésig haladtak, de mivel a pápai követ Rudolfot Róbert Károly részére megnyerte, 1305. tavaszán új háboru volt kitörőben, mikor az öreg cseh király meghalt. Az ifju Venczel békére lépett Alberttel, teljesen lemondott Ottó részére, sőt hogy a magyar hazával minden összeköttetést megszakíthasson, felbontotta az Erzsébettel megkötött eljegyzési szerződést, átadta magát a dorbézolásnak és kicsapongásoknak s még Csehország kormányzásával is vajmi keveset törődött.

A nemzeti párt Venczel lemondása után sem ismerte el Róbert Károlyt királyul, mert idegenkedett azon befolyástól, mely Róbert Károlyt trónra kívánta emelni. Iván volt most Ottó legszenvedélyesebb párthive, Henrikkel és a vele rokonérmű világi urakkal együtt. Iván jól tudta, hogy a pápai udvar rég átlátta a csalfa játékot, melyet a curiával üzni akart, tudta, hogy ott semmi nyerni való sincs az ő részére, azért pártolt Ottóhoz, a hol még volt némi remény zsiros koncokra. Törekvését és célját megmagyarázza az is, hogy Venczel eltávozása után kézrekerítette Esztergomot a várral együtt.

Az esztergomi várból annyi zsarolást és pusztítást vitt véghez

¹⁾ Horneck: Peznél III. 740.

Iván, Henrik testvérével együtt, annyira zaklatták a vidéket és Róbert király hiveit, különösen az esztergomi érseket és papjait, az apácákkal együtt, hogy Tamás érsek, az elhunyt Mihály utóda, a rakonczátlankodást már tovább nem tűrhette s 1305 jul. 31-én Székes-Fehérvártn Ivánt és Henriket ünnepélyesen kiátkozta. E kiátkozási oklevél jellemzi Németujvári Iván vad, kegyetlen és embertelen lelkét legjobban. Igaz, hogy a gyűlölet is hozzájárult e jellem rajzolásához, de az ott felemlített bűntények elég bizonyosságot tesznek arról, hogy Iván előtt nem volt semmi szent a földön, sem Isten, sem ember, sem jog, sem becsület, sem eskü, sem adott szó. Lábbal tiport ő mindent, a mi utjában állott a hatalom és anyagi jólét elnyerésénél és kész volt a legembertelenebb eszközökhöz nyulni, ha veszedelemben forgott egyik vagy másik a két tényező közül.

A kiátkozási oklevél említi, hogy a cseh király kivonulása után János másodszor is elfoglalta az esztergomi várat.¹⁾

E várból sanyargatta azután a polgárokat és a vidék lakosságát a végletekig. Mikor a várat az első elfoglalás után Venczelnek jó összeg pénzért átadta, a beköltözött csehek még kegyetlenebbül sanyargatták a papságot s a mit Iván még meghagyott, azt is aztán felemésztették, mint kiéhezett ebek. A mint a vár másodizben is Iván kezére került, e várba gyűjté össze a foglyokat és túszoikat, úgy, hogy a vár ezekkel megtelt; a kiket ezek közül a kínzás, a börtön fertelme s az éhség megölt, azokat Iván az ebeknek dobta oda táplálékul. Ezen foglyok közt csak magának az esztergomi egyházmegyének jobbággyai közül 150 volt a várban elzárva.²⁾

Iván testvére, Henrik, sem volt jobb. Ez a templom kincseit, a hivek vagyonát, melyet oda elhelyeztek, gonoszul elrabolta és elvitte, megfertőztette a kolostorokból kiragadott apácákat, az Istennek szentelt szűzeket és özvegyeket és nem félt istentelenül az élő Isten ellen jogsátságot és sérelmet egyremásra halmozni.³⁾

1) „et quod plus est. adhuc restat, in eiusdem Boemie Regis de Vngaria recessu, praefatus magister Johannes, quia tiranica rabie nunquam desinit, ad pristine iniquitatis memorate detencionis rediens uomitum, praedictas Strigon. Ecclesiam, eiusque munitiones et Castrum detinendas ab eodem Boemie Rege resumens.“ Knauz: „Monum. Eccl. Strig.“ II. 558.

2) U. ott.

3) „viduas deo dicatas et uirgines extractas violare, dei timore postposito non est veritus.“ U. ott.

Hogy Iván beleegyezésével és részvételével történt mindez, bizonyos, mert ők egy kézre dolgoztak és gazdálkodtak az elfoglalt Esztergomban.

Tamás érsek kenetteljes szavakkal elmondja még azt is, hogy több alkalommal fölszólította már Ivánt, térjen vissza az egyház kebelébe s mivel ez meg nem történt, nyíltan és ünnepélyesen átadja őt a közmegevetésnek, testét a sátánnak, hogy lelke az utolsó ítélet napján ne üdvözülhessen.¹⁾

Látjuk ezekből, hogy Iván sem igen kimélte Robert Károly hiveit s nem csodálhatja senki, ha aztán a kir. hadak is mindenütt feldúlták Iván birtokait, a melyek útkokba estek. — Németujvári az egyházi átokkal mit sem gondolt, nem javult meg, folytatta az eddigi útát, maradt annak, a mi volt, országháborító hitszegő rabló főurnak s mint Ottó határozott hive, sok kellemetlenséget okozott élete végeig Róbert Károlynak is.

Ottó bajor herczeg megkapta Venczeltől a sz. koronát s főtörekvése volt Magyarországra jönni s magát királylyá koronáztatni. Az éjsz.-nyugati határon nagy bajjal járt az átjövétel, mert Rudolf szorgosan őriztette a határt. De Ottó Perchtold mester segítségével kereskedőnek átöltözve bejött a határon.

A mint a Lajta folyó innenső partjára jutott, észrevette, hogy a szent korona, melyet egy fatokban magával hozott, elveszett. Egyik hive körülbelül egy mérföldnyire visszalovagolt és a koronát szerencsésen megtalálta. Ezen, a valószínűség látszatával bíró baleset után, megérkezett Sopron alá, a hol már Németujvári Iván várta a herczeget.²⁾

Hogy mily aggodalmas lélekkel várta Iván Ottót, mutatja a herczeghez intézett első kérdése, hogy magával hozta-e a koronát? A mint Iván látta a nemzeti kincset, szívélyesen fogadta Ottót, a kihez útközben Székes-Fehérvár felé a nemzeti párt hivei mind sűrűbben és sűrűbben csatlakoztak. Székes-Fehérvárott Benedek veszprémi és Antal csanádi püspök megkoronázták Ottót a szent koronával 1305 december 6-án.³⁾

¹⁾ „et excommunicatum publice et sollempniter denunciamus in hyscriptis: tradentes eundem sathane in interitum carnis, ut spiritus eius in die iudicij saluus fiat.“ Knauz: „Monument. Eccl. Strig. II. 559.

²⁾ Schwandtner: „Script. Rer. Hungar.“ I. 157. l. és Horneck Peznél III. 748. l.

³⁾ Horneck Peznél III. 749—751. l.

Annak jeléül, hogy a féltett korona megvan s Ottó igaz király, ünnepélyes bevonulást tartott az új király Budára a koronával fején és vállain a sz. István palástjával. Valószínűleg innen veszi eredetét az a szokás, hogy most is az újonnan koronázott király végig lovalgal a nép közt az utcán.

A főurak közül néhányan, mint Csák Máté, László az erdélyi vajda, nem ismerték el Ottót királyul és függetlenül uralkodtak a haza egyes részein. Igy Máté éjszakai a Kárpátoktól Komáromig, László vajda Erdélyben volt a parancsoló úr. Rudolf herceg a Lajta és Rába közötti vidéket kezdte pusztítani, mint Róbert Károly híve. Személyes bosszú folytán leginkább Németujvári Iván birtokait dúlták hadai. Ezért Iván az osztrák határszéleket pusztította mindaddig, mig nem Rudolf 1306-ban Venczel meggyilkoltatása után Csehország meghódítására indult. Róbert Károly elvesztette támaszát, s azért Egerbe, mások szerint Horvátországba vonult vissza egy időre.

A Németujváriak csillaga még egyszer és utoljára felragyogott. Németujvári Ivánt Ottó a megválasztatása körül szerzett érdemek jutalmául nádorrá tette, a mely méltóságát 1307. május elsejéig viselte, mert azontul már nem fordul elő Iván neve a hazai oklevelekben. ¹⁾ Testvére Henrik tótországi bán volt, azonkívül kincstárnok és Sümegh-, Tolna-, Bodrog- és Baranyamegye főispánja. Henrik neve egy 1307. okt. 14-én kelt oklevélben úgy szerepel, mint sümeghi főispán- és tótországi báné. ²⁾ Rövid idő mulva Ottó fogságba került és a Németujváriak is elbuktak. Még a koronázás alkalmával arra kérték Ottót a rendek, engedje át a koronát a többi hatalmi jelvényekkel együtt az ő őrizetükre, de Ottó nem egyezett bele s nem teljesítette a kérelmet. A magyar urak azonban túljártak a német herceg eszén. Azt tanácsolták neki, vegye nőül hatalmas ellenfelének, László erdélyi vajdának leányát. Ottó gyanutlanul elment Erdélybe, a hol őt László örömmel fogadta, leánya kezét is megigérte 1307 tavaszán. De a mint Ottó László egyik várában ³⁾ megszállott, László elvette tőle a koronát és tisztességes fogságban őrizte Ottót.

¹⁾ „de permissione magnifici viri, domini Johannis, palatini filij Henrici Bani.“ 1307-iki oklevél. Hazai okmányt. IV. 112.

²⁾ „Quod visis litteris domini Henrici Bani sclauonie comitis Symigensis.“ 1307-iki oklevél. Hazai okmányt. III. 53 és Fejér: Cod. Dipl. Tom. VIII. v. I.199.

³⁾ Állítólag Bálványos várban Háromszéken.

A hazában azalatt a pártoskodás és viszály újra kitört, mig-nem 1307. október 10-én az emésztő fejetlenségnek azzal vetettek véget az ország rendei, hogy Róbert Károlyt elismerték királyul. Róbert Károly személyesen jelen volt a Rákoson tartott országgyűlésen, a hol több hasznos törvény is lőn létrehozva.

Németujvári Iván nem élte túl sokáig Róbert Károly általános győzelmét és azt, hogy végre az egész ország a pápa pártfogoltját törvényes királyul elismerte. Iván mindvégig sérelmet látott a nemzet jogaira nézve Róbert K. trónfoglalásában s haláláig makacsul megmaradt annak, a mi volt teljes életében: nyakas és veszedelmes ellensége a kir. trónnak, törvénynek s legfőképp a magyar hazának.

Iván haláláról keveset tudunk. A mint Róbert Károly elfoglalta a trónt, László vajda szökni engedte Ottót a börtönből, s ez örvendve, hogy életét megmenthette, hosszas bolyongás után hazájába menekült, a hol 1312-ben meghalt. Ottó letűnté után nem szerepel többé legjobb hive sem, Németujvári Iván. Mint halt meg, erőszakos vagy természetes úton, hol temették el, kik siratták meg, mely helyen porlanak hamvai? nem tartották meg számunkra a források. A stjerei nemes Horneck Ottokár német rimes krónikájában annyit jegyzett fel Iván végső kimulásáról, hogy virág-vasárnap előtti pénteken halt meg, nem említve az évet.¹⁾ Ez a péntek nem lehetett más, mint az 1308-ik év husvétjának fekete-vasárnapját követő péntek. Mert Iván május havában még nádor, Henrik 1309-ben már kibékült Róbert Károlylyal s úgy Ivánról is, ha életben maradt volna, legalább említés lenne téve, de nincs nyoma sehol azontúl és így 1308. „Judica“ utáni pénteken mult ki a világból a czégéres gonosztevő. Iván egész élete a bűnök, a rablás, az esküszegés, a lázongások hosszú sora volt: Iván elég eszes volt négy király alatt résztvenni minden lázadásban s ugyanekkor elfoglalni az országban a legfőbb hivatalokat. A királyok, a kik alatt élt, rettegték tőle és harczoltak ellene, de legyőzni nem bírták, csak békét tudtak vele kötni, melynek ára rendszeren nagy volt. Iván harczolt, vagyis inkább rabolt és dult a határszéleken is s e miatt az osztrák hercegek háborút voltak kénytelenek ellene indítani, mely sok bajba keverte a királyt, a hazát, de leg-

¹⁾ „Der Graf Iban

Wan er was gestorben da

Des Freytags nach Judica.“

Horneck: Peznél III. 803.

inkább a népet. Igazán a magyar haza földje megkönnyebbült, a mint ez a lator megszűnt rajta tapodni.

Honnan vette e nagy hatalmat Németujvári Iván, az embertelen zsarnok? Kétségkívül a legtöbb erőt az atyjától rámaradt s a kard hatalmával szerzett várakból merité. Gyermekek királyok uralkodtak akkor; egymás ellen támadtak a pártok, és e viszályok közepette erős és szívós akarattal, kiszámított gonosz lélekkel Iván mindig oda hajolt, a honnan hasznot remélt és huzhatott.

A várakon kívül Németujvári hatalma a családi összeköttetésben állott. Hogy hatalmas főuri család leányát vette nőül, nem szenvedhet kétséget. Henrik Moys nádor leányát vette nőül, a mint az Moys 1280. szept. 22-én kelt saját végrendeletéből kitűnik, melynek szavai szerint Moys Németujvári Henriknek, mint vejének, Gordua falvát hagyja.¹⁾

E ténnyől következtetni szabad, hogy Iván sem vehetett rangján alól lévő hölgyet nőül, mert máskép az ifjabb Henrik nem házasodott volna nádorságot viselt családba, de meg Iván fiai is később magas hivatalokra jutottak. Gergely nevű fia már 1287-ben Endre, később magyar király, étekgóója volt. Az étekgóó mester azután nem szerepel többet a hazai forrásokban. A külföldi német krónikák említik, hogy 1297-ben sok embert agyonsujtott a villám s ezek közt Németujvári Iván fiát is. A nevet nem említi a krónika, s ez valószínűleg Gergely volt, a ki a krónika szavai szerint úgy mult ki, a mint élt, mert azon módon mint atyja, rabolta és dúlta a nyugati szomszéd-tartományokat és a krónikás örvendve hozzá teszi, hogy Ausztria ily módon szabadult meg tőle.²⁾

Volt Ivánnak egy másik fia is János, a kinek fia Miklós 1332-ben tárnokmester s így valószínű, hogy csakugyan Gergelyt csapta agyon a villám.

A családi összeköttetés, a közel rokonság a Hédervári nemzetiséggel hatalmas pártfogókat biztosított vész idején és tetemes segítséget szükség esetén Ivánnak. Ide járult a nagy vagyon is, a jövedelmező hivatalok, a sok rablás és zsákmány, melyek mind együtte-

¹⁾ Hazai okmányt. VI. 260.

²⁾ „Nam filius eujusdam Ungari comitis Iwani, homo malus, predo Pessimus, sicut multis annis exstitit pater eius, divina ultione fulminis ictu mortuus est. Sic Austria liberata est ab eo.“ Pertz IX. 719.

sen közreműködtek arra, hogy Iván sok pénz birtokában érvényesíteni tudta zsarnok akaratát mindenkor és mindenhol. Katonai ereje sem lehetett megvetendő, a mely vakon hódolt urának és vezérének.

Németujvári Ivánt családja követte gyorsan a sirba. Robert Károly uralkodása alatt János nevű fiától származott III. Miklós, Gergelytől pedig András maradt életben, de ez az András 1327-ben meghalt, őt követte 1337-ben Miklós, Iván második unokája is. Hogy fiai meddig éltek, nem lehet pontosan meghatározni, mert kevés az adat, csak annyi tény, hogy egyenes ágon kevéssel Iván halála után, magva szakadt a gonosz fajzatnak. Oldalágon éltek még a Németujváriak a Tamási és Zekcsői herczeg ág útján. Ezen ágból több püspök és más nagy hivatalokra jutott urak váltak ki, így V. János 1404 ben erdélyi vajda is volt a Tamási ágból; a család utolsó férfi tagja VI. Miklós a ki a Zekcsői ágból eredt, meghalt 1523-ban.¹⁾ Így veszett el és így pusztult ki az idegen, német eredetű család, melynek leggonoszabb tagja bizonyára Iván volt. A lázadásokba belefáradt öreg főúr, a harczokban oly merész és ravasz rablófőnök csak élete vége felé lágylt meg lelkében néhány pillanatra. A vallás szelidítő fényűgára, a túlvilági élet reményének derengő csillama és sejtelme melegíté át e marczona lelket néhány, de csak néhány perczre. 1303. sz.-Tamás apostol ünnepeén az a rideg kedélyű zsarnok, a ki az egyházat és papjait teljes életében gyűlölte, élete végén a zadányi birtokot a Szűz Máriától nevezett „borsmonostrai“ kolostor templomának hagyta, hogy az ottani fraterok birják azt örökre és visszavonhatlanul.²⁾

Ez volt talán egyetlen tette, melynek kárát nem vallotta a haza. Ez a donatio kiemelkedik a többi emlékek közül mint hulló csillag fényes nyoma a sötét éjben, mely feltűnik, rövid ideig ragyog, aztán újból elvész örökre.

RÉVÉSZ FERENCZ.

¹⁾ Botka Tivadar: „T. Chák Máté.“ 8. l.

²⁾ „Nos Joannes Palatinus filius Henrici... quamdam possessionem nostram Zadán vocatam... Ecclesiae B. M. V. de monte S. Mariae et fratribus in ipsa residentibus, dedimus, donauimus, et contulimus perpetuo et irrevocabiliter possidendam. — 1303. Fejér: Cod. Dipl. Tom. VIII. v. I. 152.